

УДК 349.4

М.В. ТРОЦЬКА, канд. юрид. наук, доц.,
Полтавський юридичний інститут Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Ключові слова: класифікація, підстави виникнення, комунальна власність, природні ресурси, підстави виникнення права комунальної власності на природні ресурси

Актуальність окресленого питання, присвяченого підставам виникнення права комунальної власності на природні ресурси, полягає у можливості аналізу окремих їх складових, що в сукупності представляють собою відповідну систему з поглибленим розумінням її сутності. Класифікація – це систематизація відповідних даних з визначенням критеріїв їх упорядкування та пізнання особливостей складових, що були сформовані. Відповідно, класифікація підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси – це систематизація положень, що передбачені на рівні чинного законодавства в межах окресленої сфери, з визначенням критеріїв їх упорядкування та пізнання особливостей, з урахуванням природних ресурсів та можливостей щодо них.

Дослідженням окресленої проблематики займалися різні науковці, а саме: В.І. Андрейцев, О.Г. Бондар, О.А. Вівчаренко, І.І. Каракаш, П.Ф. Кулинич, А.М. Мірошниченко, В.В. Носік, О.О. Погрібний, С.В. Разметаєв, В.І. Семчик, М.В. Шульга та ін., але підстави виникнення саме права комунальної власності на природні ресурси не були належним чином вивчені.

При аналізі зазначеного питання та більш повного його розуміння необхідно розглянути й підстави припинення цього права, так як вони у певних випадках знаходяться у взаємозв'язку між собою, а саме, у разі припи-

нення одного права власності на відповідні природні ресурси виникає інше, в тому числі і право комунальної власності.

Зосередимось на положеннях чинного законодавства на предмет переліку підстав виникнення і припинення права комунальної власності на природні ресурси.

Зокрема, за ч.2 та 5 ст.60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1]: підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом. Згідно ч.5, органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть... продавати і купувати об'єкти комунальної власності..., вирішувати питання їхнього відчуження і т.д.

Тобто, з урахуванням зазначеного вище, передбачається можливість виникнення права комунальної власності, в тому числі й на природні ресурси, хоча формулювання досить загальні і не відображають всього спектру особливостей.

Перед тим, як дослідити підстави виникнення права комунальної власності за природоресурсовим законодавством, в першу чергу, доречно звернути увагу на окремі положення Земельного кодексу України (далі – ЗК України) [2]. За ч.2 ст.79 передбачається, що право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб.

Відповідно до ч.2 ст.83 ЗК України: у комунальній власності перебувають: а) усі землі в межах населених пунктів, крім земельних ділянок приватної та державної власності;

б) земельні ділянки, на яких розташовані будівлі, споруди, інші об'єкти нерухомого майна комунальної власності незалежно від місця їх розташування.

З урахуванням закріпленого, необхідно звернути увагу на підстави виникнення комунальної власності, по-перше, саме на земельні ділянки, так як інші природні ресурси, можуть наслідувати їх правовий режим, при відсутності вказаних вище умов. По-друге, окремі підстави стосуються земельних ділянок та інших природних ресурсів саме тих, що знаходяться у відповідних межах (населених пунктів, окрім тих, що перебувають в інших формах власності) та за їх межами під відповідними об'єктами.

За ч.5 ст.83 ЗК України: територіальні громади набувають землю у комунальну власність у разі: а) передачі їм земель державної власності; б) відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону; в) прийняття спадщини; г) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; г) виникнення інших підстав, передбачених законом.

У ст.140 ЗК України вказується перелік підстав припинення права власності на земельну ділянку, до яких належать: а) добровільна відмова власника від права на земельну ділянку; б) смерть власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця; в) відчуження земельної ділянки за рішенням власника; г) звернення стягнення на земельну ділянку на вимогу кредитора; г) відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб; д) конфіскація за рішенням суду; е) невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у випадках, визначених цим Кодексом.

Тобто, по-перше, якщо підстави виникнення державної, комунальної і приватної власності визначені у ЗК України окремо, то підстави припинення права власності – загальні. По-друге, більшість підстав із ст.140 ЗК України направлені на припинення саме приватної

власності. По-третє, якщо встановлювати між ними взаємозв'язок, то можна дійти висновку, що перелік юридичних фактів, з якими пов'язується потенційне виникнення права комунальної власності, ширший, ніж той, який конкретизований у ч.5 ст.83 ЗК України. Окремі підстави кореспондують одна одній, тобто має місце припинення однієї власності та виникнення іншої.

У свою чергу, що стосується лісів, то згідно зі ст.11 Лісового кодексу України (далі – ЛК України) [3]: право комунальної власності на ліси набувається при розмежуванні в установленому законом порядку земель державної і комунальної власності, а також шляхом передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну та з інших підстав, не заборонених законом. За ч.2 ст.15 ЛК України: припинення права власності на ліси в разі добровільної відмови власника від права власності на земельну лісову ділянку на користь держави або територіальної громади здійснюється за його заявою до відповідного органу в установленому законом порядку.

При аналізі статей ЛК України, присвячених підставам виникнення та припинення права комунальної власності, доходимо висновку, що виникнення права комунальної власності на ліси здійснюється через їх взаємозв'язок із землею, по-перше, в результаті розмежування земель державної та комунальної власності (така підстава має разовий характер). По-друге, шляхом передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну на яких знаходяться ліси. По-третє, у результаті інших підстав, з якими потенційно може виникати право комунальної власності на ліси. Звідси перелік таких підстав не вичерпний і до нього може бути віднесена будь-яка підстава, що не заборонена положеннями чинного законодавства. Стосовно підстав припинення права комунальної власності на ліси, то визначена лише одна підстава – добровільна відмова власника від права власності на земельну лісову ділянку на користь держави або територіальної громади. Інших підстав у ЛК України не визначається, хоча так як ліс вза-

емозв'язаний із землею, то цей об'єкт наслідує правовий режим тих земельних ділянок, на яких він знаходиться, а відповідно і можливості припинення права власності відповідних земельних ділянок.

Окрім того, для вивчення підстав виникнення та припинення права комунальної власності на об'єкти тваринного світу необхідно звернутися до наступних законодавчих актів: Законів України «Про тваринний світ» [4], «Про захист тварин від жорстокого поводження» [5]. У ч.1 ст.5 Закону України «Про тваринний світ» передбачається, що право власності на об'єкти тваринного світу набувається та реалізується відповідно до Конституції України, цього Закону та інших законів України. Щодо припинення права власності на об'єкти тваринного світу, то у законі зазначається стаття, яка врегульовує припинення права приватної власності на цей об'єкт, а відповідно можливість виникнення іншої форми власності. Зокрема, за ч.1 ст.8 зазначеного вище Закону: право приватної власності на об'єкти тваринного світу припиняється у разі жорстокого поводження з дикими тваринами; встановлення законодавчими актами заборони щодо перебування у приватній власності окремих об'єктів тваринного світу.

Право приватної власності на об'єкти тваринного світу може припинятися і в інших випадках, передбачених законом (ч.2 ст.8 Закону України «Про тваринний світ»). Відповідно до ч.2 ст.15 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», право власності та інші речові права на тварин у разі жорстокого поводження з ними можуть бути припинені за рішенням суду шляхом їх оплатного вилучення або конфіскації. Крім того, у ст.13 цього Закону визначаються умови угод, предметом яких є тварини¹.

¹ Стосовно інших природних ресурсів, таких як об'єкти природно-заповідного фонду, рослинний світ, то з приводу них, хоча і можна говорити про можливість їх перебування у комунальній власності, але це питання не врегульоване належним чином. З приводу інших (надра, води, атмосферне повітря) на рівні чинного законодавства не передбачається право комунальної власності.

Отже, при аналізі зазначених вище статей, можна сформулювати такий перелік підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси: а) передача із державної власності; б) відчуження для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону; в) прийняття спадщини; г) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; ґ) добровільна відмова власника від права власності; д) смерть власника за відсутності спадкоємця; е) звернення стягнення на вимогу кредитора; є) встановлення законодавчими актами заборони щодо перебування у приватній власності окремих об'єктів, визначених чинним законодавством; ж) використання природних ресурсів, забороненими законодавством способами та засобами; з) виникнення інших підстав, передбачених законом.

Тобто, з урахуванням переліченого, можна дійти наступних висновків, по-перше, підстави виникнення права комунальної власності найбільш врегульовані саме Земельним кодексом України, так як майже всі природні ресурси знаходяться на відповідних земельних ділянках і наслідують їх правовий режим, якщо інше не передбачене нормами чинного законодавства. По-друге, більшість підстав мають загальний характер, тобто притаманні декільком формам власності, окремо є спеціальні. По-третє, різна природа виникнення підстав – мають адміністративно-правовий (в основі знаходиться рішення відповідно уповноваженого на те органу) чи цивільно-правовий характер. По-четверте, при узагальненні підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси необхідно враховувати специфіку їх реалізації, що обумовлена особливостями конкретних об'єктів. По-п'яте, перелік підстав виникнення права комунальної власності не є вичерпним і може бути доповнений іншими.

Тобто, з урахуванням зазначеного переліку підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси та отриманих висновків, можна визначити наступну класифі-

кацію: 1) за природою виникнення: а) адміністративно-правові; б) цивільно-правові; 2) залежно від волі попереднього власника: а) первинні; б) похідні; 3) за можливістю виникнення різних форм власності на відповідні природні ресурси: а) загальні; б) спеціальні; 4) за потенційною можливістю виникнення: а) безпосередні; б) опосередковані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» : від 21.05.1997 р., № 280 // ВВР України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

2. Земельний кодекс України : від 25.10.2001 р., № 2768–III // ВВР України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.

3. Лісовий кодекс України : від 21.01.1994 р., № 3852–XII // ВВР України. – 1994. – № 17. – Ст. 99.

4. Закон України «Про тваринний світ» : від 13.12.2001 р., № 2894–III // ВВР України. – 2002. – № 14. – Ст. 97.

5. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» : від 21.02.2006 р., № 3447–IV // ВВР України. – 2006. – № 27. – Ст. 230.

Троцька М. В. Класифікація підстав виникнення права комунальної власності на природні ресурси / М. В. Троцька // Форум права. – 2016. – № 4. – С. 309–312 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_50.pdf

Проаналізовані положення поресурсових нормативно-правових актів на предмет окресленої сфери. Авторка пропонує класифікувати досліджувані підстави за певними критеріями, з урахуванням яких можна глибше пізнати їх сутність.

Trotska M.V. Klassifikatsiya osnovaniy vzniknoveniya prava kommunalnoy sobstvennosti na prirodnyye resursy

Проанализированы положения поресурсовых нормативно-правовых актов на предмет очерченной сферы. Автор предлагает классифицировать исследуемые основания по определенным критериям, с учетом которых можно глубже познать их сущность.

Trotska M.V. Classification of Grounds for Creating Right to Communal Ownership of Natural Resources

The provisions of regulations concerning each resource on the subject of the outlined areas have been analyzed. The author proposes to classify the studied reasons according to certain criteria. Taking them into account, it is possible to understand their nature better.